

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Передмова

Бджільництво — один з найдавніших промислів людини, а в наш час — важлива галузь сільськогосподарського виробництва. Продукти бджільництва є цінною сировиною для різних галузей народного господарства, джерелом незамінних речовин, які широко використовуються у харчуванні людей. Здійснюючи перехресне запилення сільськогосподарських культур, бджоли сприяють значному підвищенню їх врожайності.

Надзвичайно велику роль у розробці і застосуванні прогресивних методів бджільництва відіграв видатний український пасічник Петро Іванович Прокопович (1775 — 1850). Він вперше у світі (1814) винайшов рамковий вулик, виготовив роздільну решітку з дерева, організував школу бджільництва (1828), яка проіснувала понад 50 років і мала великий вплив на розвиток цієї галузі сільського господарства.

Петро Іванович провів і опублікував багато досліджень щодо раціональних прийомів догляду за бджолами, створив велике господарство, в якому налічувалося 12 тис. бджолосімей. Прокоповича справедливо вважають основоположником раціонального бджільництва, зразком відданості людини своїй справі.

Видатний бджоляр учив, що пасічник повинен любити бджіл, бути порядним і не скупим, доброзичливим і спокійним, працездатним і спостережливим, дбати, щоб на пасіках утримувалися лише сильні бджолосім'ї у всі пори року.

Питання профілактики та боротьби з хворобами і шкідниками має займати чільне місце в роботі пасічника.

Важливою умовою успішного пасічникування є добре організована зимівля бджолосімей. А до цього треба готуватися ще з весни, створюючи належні умови для розвитку сильних і здорових бджолосімей.

Потрібно взяти до уваги ще таку пораду: намагатися постійно поглиблювати свої знання з бджільництва, читаючи спеціальну літературу; спілкуватися з пасічниками-одномумцями, об'єднуючись у товариства пасічників-любителів.

Автори цієї книги бажають пасічникам плідних маток, спокійних бджіл, сильних бджолосімей і щорічного багатого медозбору.

РОЗВИТОК БДЖОЛИНОЇ СІМ'Ї

Життя бджолої сім'ї

Бджолина сім'я складається в основному із жіночих особин. Це бджоли, які перетворилися в робочих із втратою функції розмноження. В одній сім'ї нараховується від 15 до 80 тисяч і більше робочих бджіл, 1 матка і декілька сотень трутнів, які появляються весною. Чим більше бджіл у сім'ї, тим вона сильніша, тим кращим буде медозбір.

1

2

3

Особини бджолої сім'ї:

1 – матка; 2 – робоча бджола; 3 – трутень

Робочі бджоли забезпечують життєздатність сім'ї. Але до того, як бджоли стануть дорослішими і вирушать на пошук їжі, вони щоденно виконують різноманітну роботу у вулику. В активний період року (від березня до жовтня) ці комахи спочатку стають «няньками» і годують молочком підрастаюче покоління в стадії личинок. Вони підтримують потрібну температуру (+34° C), відповідну вологість повітря в гнізді (до 65–68%). Якщо температуру треба підняти, бджоли посилено живляться медом, перетворюючи його в теплову енергію. Вологість повітря підтримують за допомогою води, яку приносять з собою, вентилуючи крилами вологе повітря по всьому гнізду. У такий спосіб комахи й знижують температуру. Робочі бджоли приймають нектар від бджіл-збирачів і переробляють його на мед, очищають чашечки і відполіровують їх для того,

щоб матка змогла відкласти в них яєчка, з яких через 21 день вийдуть молоді бджоли. Молодими вважають бджіл у віці до 24 днів, коли починають збирати нектар і пилок.

Бджоли-годувальниці годують личинок-бджіл маточним молочком лише 3 дні, а з 4-го дня життя їх годують грубою їжею — медом і пергою. Розвиток бджоли триває 21 день.

Тривалість життя бджіл в активний період (березень — жовтень) становить 35–40 днів, а в пасивний (листопад — лютий) — до 180 днів.

Бджоли, які народжуються, прогризають воскову кришку чашечки і вступають у самостійне життя. Через 2-3 дні вони вже виконують усі функції. Отже, вони народжуються з безумовними рефлексами.

Якщо дуже жарко, бджоли виходять з вулика і висять під його дном або на тіньовій стороні великими гронами, а бджоли-«вентилятори» із зовнішньої сторони вічка нагнітають свіже повітря.

Бджоли-«няньки» підтримують порядок і чистоту в гнізді, для личинок старшого віку готують спеціальну кашку з меду і перги. Вони з порцією кашки навідуються до своїх підопічних, що знаходяться у комірках-колисках, по кілька сотень разів на добу.

Через 12–18 днів від народження бджоли стають будівниками. У них починають функціонувати восковидільні залози, розміщені на нижньому боці черевця. Взнявши одна одну за ніжки, комахи гірляндами висять і, утворивши живий висок, бездоганно рівно будують стільники. Будівельний матеріал вони добувають на місці. Ледь помітні неозброєним оком воскові луски, що застигають на нижньому боці воскових дзеркалец, бджоли пережовують шелепами і передають віск у м'якому стані верхнім будівельницям, які й будують точні шестигранні комірки. Кожна чашечка-комірка дном пристає трьома своїми ромбиками до протилежного дна комірки і тим самим забезпечує раціональну геометричну конструкцію будови з воску. Така будова, маючи високу міцність, найбільшу місткість, забезпечує бездоганну гігієнічність «колисочок» для підростаючих личинок. У них надійно зберігається їжа.

- ☞ Перед сильним морозом у погребі в діжці з капустою розсіл зникає, а перед відлигою з'являється знову.
- ☞ Якщо дрова в печі горять із тріском – буде мороз, якщо шиплять – бути відлизі.
- ☞ Зірки яскраві на небі – буде мороз.
- ☞ Червоний вогонь у печі – на мороз, білий – до потепління.
- ☞ Якщо на дубі багато жолудів – зима буде холодною.
- ☞ Якщо верхівки листяних порід дерев порозовіли і піднялися вгору, – морози послабшають.
- ☞ Якщо на сосні шишки вродили зверху – зима буде помірною, а в середній частині дерева – холодною, внизу – треба чекати сильних морозів.
- ☞ При неврожаї на соснові шишки зима лютою не буває.
- ☞ Якщо з дуба опали не всі листки, зима буде морозною.
- ☞ Якщо дерева покрилися інеєм, треба чекати тепла.
- ☞ Перед заметіллю собака качається на снігу, а кіт шкрябає підлогу, стіни, віник.
- ☞ Корова закидає хвоста на спину – будуть опади і вітер.
- ☞ Тварини лягають спинами в той бік, звідки вітер.
- ☞ Знервовано кричать і літають ворони та галки – наступного дня йтиме сніг.
- ☞ Синиці пищать зранку – буде мороз.
- ☞ Якщо ворони й галки сідають на сніг – буде відлига.
- ☞ Перед снігопадом півень хвоста «волочить».
- ☞ Ворони сидять на деревах в один бік – вітер буде з того боку, куди вони повернули голови.
- ☞ Якщо ворони на верхівки дерев сідають, буде відлига, якщо на нижні гілки – треба чекати вітру і снігу.
- ☞ Якщо снігурі прилетіли у грудні, то зима буде суворою.
- ☞ Якщо ворони влаштовують у небі ігри, то за 2-3 доби буде хуртовина.
- ☞ Півні дружно співають, горобці цвірінькають – буде відлига.
- ☞ Голуби воркочуть – буде тепло.
- ☞ Якщо кури рано сідають на сідало – буде мороз і тим більший, чим вище вони сідають.

-
- ☞ Йде лапатий сніг – буде непогода і відлига.
  - ☞ В лютому багато інею на деревах – влітку багато меду.
  - ☞ Якщо сніг лягає рівно – йде сухе літо, а гребенями – на вологе.
  - ☞ Якщо сніг перестав скрипіти під ногами, а вітер подув із південного заходу, – настане тривале потепління.

Література

1. Бабич І.А. Розведення та утримання бджіл. 1972. – 252 с.
2. Блонська В.М., Черкасова А.І., Яцун О.М. Бджільництво. 1986. – 302 с.
3. Городиська З.А., Стогній С.І. Продукти бджільництва і їх застосування. 1993. – 126 с.
4. Забоєнко О.С. Сучасна енциклопедія пасічника. 2004. – 350 с.
5. Малков В.В., Мартинов А.Г., Назин С.Н. Вывод пчелиных маток. Рязань: Русское слово, 1994. – 68 с.
6. Черкасова А.І., Давиденко І.К. Календар пасічника, 1986. – 173 с.
7. Шевчук М.І. Пасіка, бджоли, мед. 1974. – 238 с.

Зміст

Передмова	3
Розвиток бджолої сім'ї	4
Життя бджолої сім'ї	4
Біологічні особливості бджіл	10
Способи утримання бджіл	17
Вибір місця і розміщення вуликів на пасіці	17
Забезпечення пасіки інвентарем та стільниками	23
Догляд за бджолами навесні	29
Весняні роботи на пасіці	29
Виправлення сімей, які перезимували неблагополучно	36
Виправлення безматочних сімей або вирощування молодих маток	38
Розширення і оновлення бджолиних сімей	42
Розширення гнізда за допомогою рамок з вошиною	43
Виведення ранніх маток і трутнів	44
Догляд за бджолами влітку	48
Стан бджолосімей у літній період	48
Нектароносні та пилюконосні рослини	49
Формування відводків	59
Роїння бджіл	61
Пошук джерел медозбору. Перевезення пасіки	65
Підготовка до основного медозбору	67
Проведення основного медозбору	70
Відкачування меду	71
Догляд за бджолами восени	76
Основні завдання осінньої ревізії бджолосімей	76
Підготовка бджолосімей до зимівлі	77
Заготівля зимових запасів корму	82
Підгодівля бджіл	83
Догляд за бджолами взимку	88
Організація зимівлі бджіл	88
Облаштування бджолосімей на зимівлю	92
Використання продуктів бджільництва	98
Мед і маточне молочко – цінні продукти бджільництва	98
Прополіс	108
Перга	112
Бджолина обніж	113
Бджолина отрута	115
Бджолиний віск	116
Хвороби та шкідники бджіл	118
Чи знаєте ви, що	125
Сезонні роботи і завбачення погоди	130
Література	142